

Az állami vājarképzés ötven éve

DR KRISZTIÁN BÉLA okl. gépészmérnök, mérnök-tanár, egyetemi docens JATE (Pécs)

A szerző az 1950-ben indult állami iskolarendszerű vājarképzés történetét írja le. A sok nehézséggel induló képzési rendszer végül egy sikeres iparágat látott el felkészült szakemberekkel.

A gazdaság fejlődésében minden időben kiemelkedő jelentőségű a szakmát ismerő, irányító és végrehajtó emberi erőforrás. 1945-ben az ország egyidőben állt az újjáépítés és a tervezett nagyarányú gazdaságfejlesztés előtt. A kisipari jellegű, de gazdasági struktúrájában számos modernizációs elemű magyar gazdaság lassan, de folyamatosan változott, az új helyzetben azonban az addiginál is több szakemberre, ehhez megfelelő intézményrendszerre volt szükség.

A tanoncképzést felváltó iparitanuló-képzésben az ágazati minisztériumok vállalatai szervezhettek szakirányú iskolákat. 1949 nyarán az egyes vállalatok sorra szervezték szakiskoláikat. Az iskolák elsősorban a terület lakosságára támaszkodtak, de kezdettől kitűnt, hogy csak ez a szűk terület nem képes a tervezés során rohamosan növekvő létszámigényeket biztosítani. A szakmai utánpótlásra az iparitanuló-képzés átszervezése adott reményt.

1949 nyarán magyar delegáció járt a Szovjetunióban, ahol többek között az ipari utánpótlás kérdéseivel is foglalkozott. A Szovjetunióban a tervezőgazdaság gyakorlatának megfelelően, a munkaerő is tervezési elem volt, az ifjúsági munkásutánpótlást is irányították.

Az iskolákkal, tanműhelyrendszerekkel, kollégiumokkal rendelkező rendszerhez hasonló szervezet megteremtése Magyarországon is alkalmasnak tűnt a szakmai ágazatok utánpótlásának rendszeres megteremtésére, egyben a nyomasztó munkaerőhiány enyhítésére. Ez a fordulat minden szocialista országban megtörtént, hisz az újjáépítés és gazdaságfejlesztés érdekében a fentebbi érvek mindenütt indokoltak voltak.

Az országos szakmai utánpótlás feltételei megteremtésére 1950. január 1-vel új szervezet, a Munkaerő Tartalékok Hivatala (MTH) kezdte meg működését. A MTH ágazatonként jelentős fejlesztést kezdett. A már szakmával rendelkező fiatal szakmunkásokból szaktanárokat, nevelőket képzett, az üzemekből a legjobb munkásokat a gyakorlati oktatásba hívta. Szigorú előírásokkal irányította az iskolák, intézetek, otthonok és kollégiumok munkáját, hogy azok a szakmai nevelés feladatait teljesíteni tudják.

Rövid idő alatt megszilárdult, és a nehézségekkel küzdő tantestületek, bővülő felszereltségű tanintézetek és a gyakorlati oktatás feltételeit biztosító vállalatok rendszere megvalósult. A rendkívül változatos előkép-

zettségű és szociális helyzetű, az iskolai és otthonközösségi étellel, napirendekkel, higiéniai előírásokkal szembeálló fiatalok (a 14-től 22 évesekig) nevelése nem kis feladatot jelentett. A folyamatos fluktuáció, a fegyelmezetlenség, a foglalkoztathatóság nehézkesen kialakuló formái nem egy testületnek és oktató-nevelőnek jelentettek súlyos gondokat. Az MTH, majd 1957 után a Munkaügyi Minisztérium (MŰM) megalapozta és fejlesztette a hazai gazdaság szakmunkásainak tömeges kiképzését, szakmai és műveltségi téren megteremtette a lakosság bővülő választási lehetőségeit. A szakmunkássá lett tömegek családjai gazdasági és szellemi alapjai lettek a következő nemzedékek továbblépési lehetőségeinek. Ez a folyamat a hazai bányászatban is megtörtént.

A világban, elsősorban Európában, a foglalkozás tapasztalataira épülő szakmai ismeretek lassan egészültek ki a különböző tudományok nyújtotta ismeretekkel és váltak sajátos bányászati tudománnyá. A Kárpát-medencei bányászat elméleti és gyakorlati háttere a középkortól ismert volt. Szervezettsége és képzési rendszere esetenként túlmutatott az egyes korszakok általános bányászati gyakorlatán. A Kárpát-medencei bányák különböző nehézségekkel küzdöttek. A legveszélyesebb Petrozsény-környéki és Pécs-vidéki mecseki feketekőszén-bányászat Európa-szerte ismert volt és az alkalmazott művelési, védekezési technológiák példás felelősséggel szolgálták a bányamunka biztonságát. A szén szerepe máig elismert és minden gazdaság megalapozásában, fejlődésében szerepet játszott. Munkásai korszakonként változatos elbírálásban és megítélésben részesültek. A bányamunka soha nem vált sokak által választott és kedvelt szakmává. A folyamatos bányamunkás-hiányt különböző eszközökkel, kedvezményekkel igyekeztek ellensúlyozni, több-kevesebb sikerrel.

1945 után a gazdaságfejlesztésben a magyarországi bányászat minden ágának szerep jutott. A szén- és ércbányászat, az ásvány- és kőolaj-, földgázbányászat éppúgy fontossá vált, mint a vízbányászat és a kútüzemeltetés feladata. A nagyívű fejlesztési tervek a technika mellett az emberi erőforrás számának és szakmai kiképzésének feladatát is sürgetővé tették. A bányászatban szinte egyidőben épült ki az iskolászerűen szervezett vājarképzés, újult és bővült a hagyományokon alapuló középfokú képzés (aknász és technikus) és a mérnökképzés.

A szénmedencékre tervezett bányászlétszám az iskolarendszerbe integrált bányászati szakképzéssel kapta volna utánpótlását, ezzel a kialakított szakmai népeség hagyományozódó fenntartását. Az ifjúsági források átmenetileg – a számos más szakma egyidejű erőteljes fejlesztése mellett – csak igen nagy kedvezmények megadásával, erőteljes toborzással és nagymérvű propagan-

dával voltak csak képesek a tervezett vājártanuló létszámot valahogy biztosítani.

Kezdetben a fő hangsúly a szénbányászat fejlesztésére irányult, amit a bányáüzemek majd vállalatok vezetése és a Bányaiipari Dolgozók Szakszervezete mindennél támogatótt. 1949 nyarán nagy várakozással országosan 47 helyen terveztek vājárképzést, ami kellő mér-

1. táblázat

Bányaiipari képzést folytatott és megszünt szakmunkásképző intézetek dokumentációit őrző intézetek (1969-ig)

A megszünt intézmény						
Sor-szám	Helység	Megnevezés	Szám	Szakirány	Megszűnt	A dokumentációt őrző
1.	Ajkacsingervölgy	Iparitanuló iskola	301.	bányaiipari	1959	306. Veszprém
2.	Dorog		203.		1952/53	317. Esztergom
3.	Dorog		313.		1963	320. Székesfehérvár
4.	Eplény				1959	212. Eger
5.	Felsőpetény				1966	212. Eger
6.	Járdánháza		105.		1953/56	102. Ózd
7.	Jászkarajenő		221.		1952/72	203. Cegléd
8.	Komló		101.		1949/52	501. Komló
9.	Kurityán		106.		1951/68	105. Kazincbarcika
10.	Mór		321.		1952/53	320. Székesfehérvár
11.	Mór		321.		1959	306. Veszprém
12.	Oroszlány		312.		1951/58	312. Oroszlány
13.	Oroszlány				1964/66	312. Oroszlány
14.	Oroszlány				1953	320. Székesfehérvár
15.	Oroszlány	Szénbánya		1959/72	314. Tátabánya	
16.	Oroszlány	Ipari Szakmunkásképző és Szakközépisk.	312.	1967/69	Oroszlány	
17.	Pátka	Iparitanuló iskola		1960	212. Eger	
18.	Pélföld		315.	1953/72	317. Esztergom	
19.	Pétfürdő		322.	1952/53	320. Székesfehérvár	
20.	Pétfürdő		322.	1949/71	305. Várpalota	
21.	Pusztavám	Szénbánya		1960	306. Veszprém	
22.	Rudabánya	Iparitanuló iskola	137.	1951/52	105. Kazincbarcika	
23.	Rudabánya		107.	1951		
24.	Rudabánya		107.	1953/56		
25.	Rudabánya			1968	212. Eger	
26.	Somsály		135.	1951/52	102. Ózd	
27.	Táta		311.	1952/53	320. Székesfehérvár	
28.	Tátabánya		200.	1950/52	311. Táta	
29.	Tátabánya		310.	1952/55	311. Táta	
30.	Tátabánya		Szénbánya		1959/68	314. Tátabánya
31.	Tátabánya	Újvárosi Iparitanuló Iskola	314.	1952/	320. Székesfehérvár	
32.	Tökod-Altáró	Iparitanuló iskola	315.	1952/53	317. Esztergom	
33.	Tökod-Altáró		205.	1952/68		
34.	Tárnaszentandrás	Országos Érc- és Ásványbányák		1959	212. Eger	
35.	Urkut			1951/65	306. Veszprém	
36.	Várpalota	Szénbánya		1961/69		
37.	Veszprém	Szénbánya		1961/69		
38.	Nagymányok	Iparitanuló iskola	504.		504. Bonyhád	
39.	Pécs	Iparitanuló iskola Szénbánya		1959-69	508. Pécs	
40.						

Kimutatás a megszünt szakmunkásképző intézmények vājár szakmunkásvizsga-dokumentációját őrző, a MÜM főhatósági felügyelete alá tartozó szakmunkásképző intézetekről (az 1973. július 1-i állapotnak megfelelően). Szerk.: András László. SZITEK sokszorosító. Év, hely nélkül. (MÜM, Budapest, 1973)

legelés után 1949 őszére már korlátozódott, a későbbiekben pedig tovább csökkent a képzőhelyek száma (1. táblázat). 1950-re új tervek jelentek meg, a tervezett vājártanuló-létszámok azonban nem voltak kielégítőek. A népgazdasági terv ártértékelése nyomán 1953-tól fokozatosan koncentrálták a vājártanuló-képzést. Ez nemcsak egyes intézetektől való áthelyezésekkel, de a vājárképzés megszűnésével is együtt járt. Közrejátszott ebben az, hogy az egyes bányamedencéknél a bányamező kimerülését és a létszámutánpótlás kapcsolatát is vizsgálták (Oroszlány), a területi koncentrációk (Dorog, Mecsek) tovább csökkentették a vājárképző iskolák, a gyakorlóhelyek, köztük a tanbányák számát (1. táblázat). Befolyásolta a vājártanuló-képzést a bányák növekvő gépesítettsége, ennek egyik következménye volt a tananyag folyamatos átalakítása, a kettős szakma, a bánya-elektrolakatos szakma bevezetése (2. táblázat). Az iskolai vājárképzés kedvezően alakította a változatlanul jelentős felnőtt vājárképzést is: a szakmai-pedagógiai korszerűsödés visszahatott a felnőttképzés tananyagaira, gyakorlatára és elméletére is.

A vājártanulók közül számosan tanultak tovább, léptek felelős műszaki szintekre, sokan mérnökként szolgálva választott hivatásukat, mint azt az iskolájuk évkönyveiben megemlékező, Nagymányokról indult,

2. táblázat

ma már nyugdíjas Guth Ferenc vagy az Ajkacsingervölgyön végzett Pölczmán István okl. bányamérnökök tanúsítják.

A vājárképzés tantervei, tananyagai, tankönyvei, módszertani kiadványai, az elméleti és gyakorlati oktatás az ágazat és a tanbányai rendszer együttesében igyekezett a műszaki, technológiai fejlettség nyomán a biztonság érdekében minél jobb felkészítettséget adni. Az átmeneti egy-, majd kétéves képzést a hároméves képzésidő váltotta fel, amelynek műveltségi és szakmai anyaga életkorhoz mért terheléssel teljesíthető követelményeket tartalmazott. A MTH és a munkaügyi minisztérium irányította vājártanuló-képzés mindig szoros kapcsolatban állt a bányászati ágazat irányító és helyi szerveivel és a BDSZ-szel. A bányászati képzésben részt vett tanulók tanulmányi és sporteredményei országos elismerést kaptak, társadalmi életbe kapcsolódásuk, rendezvényeken való részvételük a képzés egészén átívelt, egyenruhás csoportjaik minden bányavideken emlékeztetése maradtak.

A bányászati ismeretek a tapasztalatok útján, majd a tudományok fejlődésével váltak sajátos rendszerré, elméletben és gyakorlatban iskolaszerűen is tanulható ismeretké. A bányamunka ma is létezik, és ha nincs is a széles köztudatban, jelentősége és a benne dolgozók

A vājárszakma tanterveinek megújítása

Sorszám	Megjelenés éve	A tanterv	Megjegyzés
1.	1949. XI. 10.	Vājároktatás.	Országos Iparoktatási Tanács.
2.	1950	Óraterv a vājároktatás számára. Népgazdasági Tanács. 1950. X. 11.	
3.	1952/1953	A szakosított (FZO) vājárképzés anyaga. M. T. H. Budapest, 1953.	
4.	1957	A kétéves általános vājártanterv. Munkaügyi Minisztérium. Budapest, 1957.	I-345.
5.	1959	A hároméves általános vājártanterv. Munkaügyi Minisztérium. Budapest, 1959.(Tervezet)	I-346.
6.	1963	Vājártanterv és utasítás. Munkaügyi Minisztérium. Budapest, 1963.	26797/TU.
7.	1970	Vājártanterv és utasítás. Munkaügyi Minisztérium. Budapest, 1970.	36708. sz.
8.	1976	Kiegészítő utasítás-anyagcsökkentés. 104. Vājárszakma. Szakoktatási Pedagógiai Intézet. Budapest, 1976.	
9.	1979	A szakmai nevelés és oktatás terve a szakmunkásképző iskolák számára. 104. vājár. Munkaügyi Minisztérium. Budapest, 1979.	37401. sz.
10.	1982/1984	Útmutató a bányai vājárszakma tanításának ötnapos munkarendjéhez. Országos Pedagógiai Intézet Szakoktatási Pedagógiai Igazgatósága. Budapest, 1984.	
11.	1997	Vājár (mélyművelő) szakképesítés központi programja. Általános irányelvek a szakképzés megszervezéséhez. Óratervekkel. Munkaügyi Minisztérium. Nemzeti Szakképzési Intézet. Budapest, 1997. munkaügyi miniszter jóváhagyásával bevezetve	2786/97. (III. 23.)
12.	2006	Kompetencia alapú szakmai képzési előírás. A vājár (mélyművelő) szakképesítés központi programja. Általános irányelvek a szakképzés megszervezéséhez. Óratervekkel. Nemzeti Szakképzési Intézet. Budapest, 2006.	Előkészületben

elismerése mindenkor elvárható követelmény. A bányászat foglalkozásból emelkedett szakmává, negyven évig az elismertség élvonalába tartozott. A gazdasági és társadalmi változások, a történelem fordulói a szakmát mára szinte eltüntették a foglalkozások köréből. A gazdasághoz, de a mindennapi élethez igényelt és csak bányászattal elérhető anyagok szükségessége azonban változatlan, az őket kitermelő ember szaktudására mindig szükség volt, van és lesz.

1949/1950-ben az iskolarendszerű vājár-, bányaelektrolakatos és a mélyfűró-kütüzemeltető szakképzésbe sokan kerültek be, a képzés szakmailag felkészült szakemberekkel látta el a hazai bányászatot. A vājárok közül sokan már nyugdíjasok. Az évek során sok ezren kaptak szakmát (3. táblázat), megélhetést, megteremtve

családjuk, gyermekeik számára a társadalmi továbblépés lehetőségét. Részesei lehettek/voltak egy fellendülő iparág megteremtésének, az ország és maguk sikerét szolgálva munkájukkal.

Az akkor létesített iskolák, lakóépületek zömét ma is használják. A megszerzett tudás közvetlenül vagy közvetve sokszorosan hatott a szakmát választók szűkebb és tágabb körében, jótékonyan befolyásolva a gyakran más pályát választó családok, fiatalok életútját.

Az aknatornyok, a bányaeépítmények, bányavasutak lassan mindenünnen eltűnnek, a hagyományokat megőrző igyekezet múzeumok gyűjteményeivel, emléktáblákkal, kiadványokkal pótolja azokat. A hazai vājárképzésről a BDSZ kezdeményezésére a Bányász Művelődési Intézmények Szövetsége jelentet meg kiadványt.

3. táblázat

Összes szakmunkásvizgát tett vājár- és bányaelektrolakatos tanuló

Intézet	Év	Bányaelektrolakatos	Vājár	Összesen	Megjegyzés
Ajka, 301.	1949–1980	232	1332	1564	
Dorog-Esztergom, 317.			1600	1600	
Komló, 501.	1950–1993	123	7375	7498	a 155 mongol vājártanulóval
Miskolc-Pereces, 104.	1951–2000	264	2066	2330	
Mór, 321.	1950–1974		761	761	
Nagybátony, 209.	1951–1989	302	1285	1587	
Nagymányok, 504.	1949–1966	1	1150	1151	
Oroszlány, 312.	1951–1969	578	1808	2386	
Pilisvörösvár, 206.	1952–1966		419	419	
Pécs, 508.	1954–1967	76	691	767	
Selyp, 215.	1951–1963	461	431	892	
Tata, 311.	1959–1966		561	561	
Várpalota, 305.	1950–1969	699	653	1352	
Zirc, 307.	1952–1964		683	683	
Összesen	1949–2000	2736	20815	23551	

Az iskolák egyesített adatai alapján

Dr. KRISZTIÁN BÉLA a Budapesti Műszaki Egyetemen, a SZOT Munkavédelmi Főiskolán és az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett képesítéseket. A bányászat, az ipar és az oktatásirányítás több területén szerzett műszaki, szakmai-pedagógiai, szervezési, vezetési tapasztalatot. Hazai és nemzetközi kutatásokban vett és vesz részt a bányászati emberi erőforrás, személyügy, vezetés/szervezés, az iparfejlesztés és a szakmai pedagógia, az oktatás, képzés területén. Számos magyar és idegen nyelven megjelent könyv, tanulmány, cikk szerzője, szerkesztője. Az iskolarendszerű és az iskolán kívüli oktatás több területén tevékenykedik. Több tudományos-szakmai társaság és bizottság tagja, tudományos konferenciák rendszeres előadója. Kiemelt szakmai érdeklődése, annak elméleti és operatív megválaszolása, hogy mi módon lehet megfeleltetni a személyt, a csoportot, a munkaerőt a változó és globalizálódó kultúra és gazdaság elvárásainak.

A Bányászati Munkavédelmi Konferencia teljes anyaga a BKL-ben

A BKL Bányászat 2005/6. számában (46. old.) rövid hírben számoltunk be az OMBKE által a Magyar Bányászati Hivatal támogatásával 2005. november 16-17-én megrendezett Bányászati Munkavédelmi Konferenciáról.

2006-ban a BKL Kőolaj és Földgáz lap 2005/11-12. számaként a konferencia valamennyi előadása nyomtatásban is megjelent. A lapszámot a konferencia résztvevői megkapták, további érdeklődők – korlátozott számban – az OMBKE titkárságán még beszerezhetik. Az előadások anyaga a BKL Bányászat honlapján (www.ombkenet.hu) is hozzáférhető, ill. azon érdeklődők számára, akik internet hozzáféréssel nem rendelkeznek, szerkesztőségünk másolatban megküldi.

Szerkesztőség